

ცოლ-ქმრის მკვლელობა ქველ ქართულ სამართალში

წინამდებარე სტატია ეხება ცოლ-ქმრის მკვლელობის საკითხს ქველ ქართულ სამართალში. ნაშრომის მიზანია: დაადგინოს, თუ როგორ რეგულირდებოდა ცოლის/ქმრის მკვლელობა ქველ ქართულ სამართალში, განისაზღვროს ამ დანაშაულის ამკრძალავი შესაბამისი ნორმები და გამოიკვეთოს მეუღლეთა პასუხისმგებლობა. ამ მიზნის მისაღწევად შესწავლილია სამართლის პირდაპირი (პოზიტიური, საეკლესიო და ჩვეულებითი სამართლის ნორმები) და არაპირდაპირი (ჰაგიოგრაფიული და ისტორიული ძეგლები) წყაროები. შედეგად დადგენილია, რომ, ქველი ქართული სამართლის მიხედვით, ცოლის/ქმრის მკვლელობა დანაშაულია. ქართული პოზიტიური სამართალი იცნობს როგორც ცოლის მკვლელობის ზოგად შემადგენლობას, ისე ცალკე გამოყოფს მრუში ცოლის მკვლელობის საკითხს (დანაშაულზე წასწრებისა და ამ მოტივით ჩადენილი დანაშაულების ჩათვლით). დანაშაულია ქმრის მკვლელობა. მკვლელობის ამ სახეს იცნობს ვახტანგ VI-ის სამართალი და სომხური სამართალი.

საკვანძო სიტყვები: ქმრის მკვლელობა, ცოლის მკვლელობა, მეუღლის მკვლელობა, მრუში ცოლის მკვლელობა, უბრალო/უდანაშაულო ცოლის მკვლელობა, ქმრის უფლება ცოლზე, ცოლის დასჯა, ზნეობრივი დანაშაული, მრუშობა, ვირზე შესმა, ჩაქოლვა.

1. შესავალი

ცოლისა და ქმრის ურთიერთობების მარეგულირებელი ნორმები უხვადაა ქველ ქართულ სამართალში. მათ შორის ვხვდებით ცოლის/ქმრის სიცოცხლის უფლების დაცვის გარანტიებსაც.

ქველი ქართული ოჯახი პატრიარქალური იყო – ცოლი ემორჩილებოდა ქმარს. ეს წესი მოქმედებდა როგორც ინდივიდუალურ, ისე დიდ ოჯახში, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ოჯახის უფროს მამაკაცს არ ჰქონდა განუსაზღვრელი ძალაუფლება ცოლზე, მას არ შეეძლო მისი მოკვლა. თუმცა ქართული სამართალი გარკვეულ გამონაკლისსაც უშვებდა და, ზოგიერთ შემთხვევაში, ქმრის უფლებას ცოლის სიცოცხლეზე მისი ბრალეულობის მიხედვით განსაზღვრავდა.

რა თქმა უნდა, ქველი ქართული სამართალი იცავდა ქმრის სიცოცხლის უფლებას და მკაცრად სჯიდა ამ დანაშაულის ჩამდენ ქალსაც. ამასთან, განსხვავებით ცოლის მკვლელობისაგან, ქართული სჯულდება ამ წესიდან რაიმე გამონაკლისს არ იცნობდა და, მიუხედავად ქმრის ბრალეულობისა, ასეთი ქმედების ჩამდენს პასუხისმგებლობას აკისრებდა.

წინამდებარე სტატიის მიზანია დადგინდეს, თუ როგორ რეგულირდებოდა ქველ ქართულ სამართალში ცოლის/ქმრის მკვლელობა, განისაზღვროს ამ დანაშაულის ამკრძალავი შესაბამისი ნორმები და გამოიკვეთოს მეუღლეთა პასუხისმგებლობა. ამ მიზნის მისაღწევად განხილული

* თსუ-ის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი.

იქნება ძველი ქართული სამართლის ნორმები და სამართლის ისტორიის არაპირდაპირი წყაროები – ჰაგიოგრაფიული და ისტორიული ძეგლები.

სტატიაში ცოლისა და ქმრის მკვლელობა ინდივიდუალურად არის განხილული. ცოლის მკვლელობა პირობითად იყოფა უდანაშაულო და მრუში ცოლის მკვლელობის სახეებად. ცალკეა შეფასებული ცოლის მკვლელობა, „შუშანიკის წამების“ მიხედვით. სტატიის მეორე ნაწილში განხილულია მკვლელობის მეორე სახე – ქმრის მკვლელობა, მოცემულია ამ დანაშაულის მარეგულირებელი ნორმები და ერთი რეალური საქმის ანალიზი.

2. ცოლის მკვლელობა

2.1. ცოლის მკვლელობა „შუშანიკის წამების“ მიხედვით

პირველი წერილობითი ძეგლის, „შუშანიკის წამების“, სათანადოდ შესწავლისა და გააზრების გარეშე წარმოუდგენელია ოჯახში ძალადობის, კერძოდ კი, ფიზიკური ძალადობის ერთ-ერთი ფორმის, ცოლის მკვლელობის, საკითხის განხილვა ძველ ქართულ სამართალში. როგორც სამართლიანად აღნიშნავს *ე. გაბიძაშვილი*: „არც ერთ ჰაგიოგრაფიულ ძეგლზე არ დაწერილა იმდენი წიგნი და სამეცნიერო სტატია, არც ჰაგიოგრაფიული ტექსტი გამოცემულა იმდენჯერ, არც ერთ ქართულ ჰაგიოგრაფიულ ნაწარმოებს არ გამოუწვევია იმდენი აუციოტაჟი, რაც „შუშანიკის წამების“ ირგვლივ ხდებოდა“.² არც სამართლის ისტორიით დაინტერესებულ მეცნიერებს დაუტოვებიათ იგი ყურადღების გარეშე. თავის დროზე *ივ. ჯავახიშვილმა*,³ *ი. სურგულაძემ*,⁴ *გ. ნადარეიშვილმა*,⁵ *ი. ფუტყარაძემ*⁶ და სხვებმა არაერთი საყურადღებო მოსაზრება გამოთქვეს ამ ნაწარმოების შესახებ. თუმცა საკითხი – არის თუ არა ვარსქენის მოქმედება ლეგიტიმური და, შესაბამისად, სახეზეა თუ არა ოჯახში ძალადობა, პასუხგაუცემელი დარჩა. მართალია, ზემოთ მოყვანილი ავტორები ძეგლს კონკრეტულად ოჯახში ძალადობის კუთხით არ განიხილავდნენ, მაგრამ თითოეული მათგანი ცდილობდა, შეეფასებინა ვარსქენის ქმედება და პასუხი გაეცა კითხვისთვის – ჰქონდა თუ არა პიტიახშს ცოლის წამებისა და მკვლელობის უფლება. ამოცანის ამოხსნას, უპირველესად, სწორედ ის გარემოება ართულებს, რომ „შუშანიკის წამება“ ჩვენამდე მოღწეული პირველი წერილობითი ძეგლია. არანაირი საკანონმდებლო თუ სხვა სახის დოკუმენტი, რომელიც ნათელს მოჰფენდა V საუკუნის საქართველოს სამართლებრივ მდგომარეობას, არ არსებობს. მეცნიერები ძიებას თავად ტექსტის და V საუკუნის შესახებ არსებული ისტორიული მასალის საფუძვლიანი შესწავლით ცდილობენ.

გასათვალისწინებელია, რომ „შუშანიკის წამება“ ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოებია და ის მხოლოდ არაპირდაპირი წყაროა ისტორიისა. თუმცა ის ფაქტი, რომ ავტორი მთავარი გმირის

² *გაბიძაშვილი ე.*, შრომები, I, მონოგრაფიული ნარკვევები, თბ., 2010, 151.

³ *ჯავახიშვილი ივ.*, ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები წინათ და ახლა, I, ძველი ქართული საიტორიო მწერლობა (V-XVIII სს), თბ., 1945, 45-54.

⁴ *სურგულაძე ივ.*, ნარკვევები საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან, თბ., 2001, 8.

⁵ იხ.: *ნადარეიშვილი გ.*, განქორწინების წესი ფეოდალურ საქართველოში, სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, 63, თბ., 1956, 229-231; *ნადარეიშვილი გ.*, ქალის უფლებრივი მდგომარეობა ფეოდალურ საქართველოში, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, 3, მაისი-ივნისი, 1968, 56-57.

⁶ *ფუტყარაძე ი.*, ნაშრომი ქართული საოჯახო სამართლის ისტორიის საკითხებზე, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, 2, მარტი-აპრილი, 1968, 88-91.

თანამედროვეა, ძეგლს უდიდეს უპირატესობას სძენს. შესაბამისად, როგორც არ უნდა გაეზვიადებინა ან, პირიქით, დაეკნინებინა მოვლენები *იაკობ ხუცესს*, მის მიერ აღწერილი ამბავი უდიდესი სარწმუნოების მატარებელია, ამიტომ ზემოთ დასმულ კითხვებზე პასუხებიც თავად ტექსტში უნდა იქნეს ნაპოვნი.

„შუშანიკის წამება“ კლასიკური ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოებია, სადაც აღწერილია მისი მთავარი გმირის, შუშანიკის, სარწმუნოებისათვის თავგანწირვის ამბავი. სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებობს მოსაზრება, რომ განსხვავებით სხვა ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოებისაგან, „შუშანიკის წამებას“ უჩვეულო მონამებრივი ფორმა უდევს საფუძვლად და ამის მიზეზად ის სახელდება, რომ აქ ქრისტიანი მონამე მსხვერპლი არ უპირისპირდება ოფიციალურ პოლიტიკურ-რელიგიურ ძალას.⁷ ამ მოსაზრების ავტორი გახლავთ *ე. გაბიძაშვილი*. მეცნიერი შუშანიკის დაპირისპირებას ქართლის პიტიახშთან, უპირველესად, ოჯახურ კონფლიქტად მოიაზრებს: „შუშანიკს, მართალია, უპირისპირდება ოფიციალური ძალა ვარსკენის, ქართლის პიტიახშის, სახით, მაგრამ მის მოქმედებას შუშანიკის წინააღმდეგ არ უდევს საფუძვლად არც პოლიტიკური და არც რელიგიური მოტივები, არამედ შუშანიკის გადაწყვეტილება, აღარ იცხოვროს გამაზდენებული მეუღლის ოჯახში. ვარსკენის ერთადერთი მიზანი შუშანიკის ოჯახში დაბრუნებაა“.⁸ ამასთან, მეცნიერი არ უარყოფს კონფლიქტის საზოგადოებრივ სარჩულსაც: „ქრისტიანი ქალი მთელი თავისი არსებით დარწმუნებულია, რომ გამაზდენებულ მეუღლესთან ცხოვრება ქრისტიანული სარწმუნოების სინმინდის ხელყოფაა“.⁹ მოსაზრება, რომ შუშანიკისა და ვარსკენის კონფლიქტი, უპირველესად, ოჯახური დაპირისპირებაა, საკმაოდ გავრცელებულია სამეცნიერო ლიტერატურაში. ამ პოზიციის მიმდევარია *ივ. ჯავახიშვილიც*. მისი აზრით, ვარსკენის მოქმედება განპირობებულია შუშანიკის წასვლით ქმრის სახლიდან და მისი მრისხანებაც სწორედ ამ ფაქტს უკავშირდება.¹⁰ ამ აზრს სრულად იზიარებს *ნ. ჯანაშიაც*.¹¹ კონფლიქტს „რელიგიურ-პოლიტიკური მდგომარეობით“ და „ოჯახური ასპექტით განპირობებულს“ უწოდებს *ვ. ინაურიც*.¹² განსხვავებული პოზიცია აქვს *რ. სირაძეს*. მისი თქმით, „ერთი პიროვნების დაცემა (ამ შემთხვევაში ვარსკენისა) ან ერთი ოჯახის ტრაგედია, ესაა საერთო-საქვეყნო უბედურება, თანამედვარი ჩვენი ცხოვრებისა. ამიტომ ჩვენ ვერ აღვიქვამთ „შუშანიკის წამებას“ როგორც ოჯახურ დრამას“.¹³

„შუშანიკის წამება“ მთავარი გმირის, შუშანიკის, მონამებრივი ცხოვრებისა და მისი ტრაგიკული აღსასრულის მხატვრული გამოსახულებაა. ძეგლის შექმნის უპირველესი მიზანი რელიგიისთვის თავდადებული გმირის გაიდება და მისი თავგანწირვის მნიშვნელობის ხაზგასმია. თუმცა უარყოფა იმისა, რომ „შუშანიკის წამება“ ოჯახური დრამაა და იგი მისი მოქმედი პიროვნების, შუშანიკის და ვარსკენის, პიროვნულ კონფლიქტსაც ასახავს, არ შეიძლება. აზრთა სხვადასხვაობას სწორედ ამ კონფლიქტის რეალური საფუძველი იწვევს – რელიგიური/პოლიტიკური უთანხმოება თუ პიროვნული წყენა, ან იქნებ ორივე ერთად. გასათვალისწინებელია,

⁷ *გაბიძაშვილი ე.*, შრომები, I, მონოგრაფიული ნარკვევები, თბ., 2010, 265.

⁸ იქვე.

⁹ იქვე, 265-266.

¹⁰ *ჯავახიშვილი ივ.*, ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები წინათ და ახლა, I, ძველი ქართული საიტორიო მწერლობა (V-XVIII სს), თბ., 1945, 45.

¹¹ *ჯანაშია ნ.*, შუშანიკის წამება, ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი გამოკვლევა, თბ., 1983, 253.

¹² *ინაური ვ.*, ვარსკენ პიტიახშის ტრაგედია, თბ., 2004, 3.

¹³ *სირაძე რ.*, ქართული აგიოგრაფია, თბ., 1987, 39-40.

რომ ნაწარმოები სარწმუნოებრივ მოტივებზეა შექმნილი, მისი მთავარი გმირი პოლიტიკური თანამდებობის პირია და მას წინააღმდეგობა საკუთარ ოჯახში, მეუღლისგან ხვდება, ამიტომ კონფლიქტს საფუძვლად როგორც პიროვნული წყენა, ისე რელიგიური უთანხმოება უდევს. ამასთან, დაპირისპირების მიზეზები შუშანიკისა და ვარსკენისთვის შესაძლოა განსხვავებულიც იყოს. შუშანიკისათვის კონფლიქტის მიზეზი, პირველ რიგში, სარწმუნოებრივია (იაკობ ხუცესი სწორედ ამ ხაზს ატარებს მთავარი გმირის მოწამებრივი ცხოვრების აღწერისას), თუმცა ეს კი არ გამოორიცხავს, არამედ განსაზღვრავს მის პიროვნულ დაპირისპირებას ქმართან. როგორც მართებულად აღნიშნავს ნ. ჯანაშია, შუშანიკის უსიამოვნება ვარსკენთან მის ირანში წასვლამდე დაიწყო და ახალ საფეხურზე გადავიდა სწორედ ქმრის მიერ მახდევანობის მიღებისა და განდგომის შემდეგ.¹⁴ ხოლო ვარსკენისთვის მეუღლესთან კონფლიქტი, უპირველესად, პიროვნულია, მაგრამ მჭიდროდ არის დაკავშირებული პოლიტიკურ და რელიგიურ ფაქტორებთან. ნებისმიერ შემთხვევაში, მეუღლეთა პირადი კონფლიქტი სახეზეა და, შესაბამისად, „შუშანიკის წამება“, ჩვენამდე მოღწეულ პირველ წერილობით ნაწარმოებებთან ერთად, დღევანდელი შეფასებით, ოჯახში ძალადობის ამსახველ პირველ ნაწარმოებადაც შეიძლება იქნეს მიჩნეული, სადაც ქმარი ძალადობს, აწამებს და, საბოლოოდ, კლავს საკუთარ ცოლს. იმის დასადგენად, აქვს თუ არა V საუკუნეში მას ამისი უფლება, უნდა დადგინდეს ძველ ქართულ ოჯახში მოქმედი წესებიც. ამ საკითხს ეხება გ. ნადარეიშვილი. მეცნიერის მართებული შენიშვნით, ტექსტიდან ირკვევა, რომ ოჯახი შედგებოდა ქმრის, ცოლისა და შვილებისაგან და, შესაძლებელია, ზოგიერთი მსახურიც ოჯახის შემადგენლობაში შედიოდა.¹⁵ ნათელია, რომ ოჯახი პატრიარქალურია და მისი უფროსი, ოჯახის თავი, ვარსკენ პიტიახშია. ქალი ემორჩილება მამაკაცს და არ არის მისი თანასწორი. V საუკუნისათვის ეს ქალის ბუნებრივი მდგომარეობაა, რაც ტექსტიდანაც ჩანს. სწორედ ამას ადასტურებს შუშანიკის აღშფოთება პურობის დროს ჯოჯიკის ცოლის საქციელზე, როდესაც ეს უკანასკნელი მამაკაცებთან ერთად ზის სუფრასთან და მიირთმევს - „ოდეს ყოფილ არს აქამომდე, თუმცა მამათა და დედათა ერთად ეჭამა პური?!“¹⁶ თუმცა მოგვიანებით შუშანიკი ნაწილობრივ აზრს იცვლის და უკმაყოფილებასაც კი გამოთქვამს მამათა და დედათა ამქვეყნიურ უთანასწორობაზე: „განვისაჯნეთ მე და ვარსკენ პიტიახში მუნ, სადა-იგი არა არს თვალღებაჲ წინაშე მსაჯულისა მის მსაჯულთაჲსა და მეუფისა მის მეუფეთაჲსა, სადა არა არს რჩევაჲ მამაკაცისა და დედაკაცისაჲ, სადა მე და მან სწორი სიტყვაჲ ვთქვათ წინაშე უფლისა ჩვენისა იესუ ქრისტეჲსა“.¹⁷ ეს ფაქტი მეცნიერებს ყურადღების მიღმა არ დარჩენიათ. მაგალითისთვის, ივ. ჯავახიშვილიც¹⁸ და ნ. ჯანაშიაც¹⁹ აღნიშნავენ შუშანიკის პოზიციის არათანმიმდევრულობას – თავდაპირველად ის მამათა და დედათა თანასწორობის წინააღმდეგია და შემდგომ თავადვე გამოთქვამს გულისწყრომას ამ უთანასწორობის გამო. თუმცა, სხვა მეცნიერებისაგან განსხვავებით, ნ. ჯანაშია არ ემხრობა მოსაზრებას, რომ შუშანიკი ქალისა და მამაკაცის თანასწორობის იდეის მომხრეა.²⁰ ავტორი შუშანიკის ამ განცხადებას ვარსკენზე შურისძიების გზად

¹⁴ ჯანაშია ნ., შუშანიკის წამება, ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი გამოკვლევა, თბ., 1983, 250-251.

¹⁵ ნადარეიშვილი გ., ქართული სამართლის ისტორიის ნარკვევი, თბ., 1971, 53.

¹⁶ იაკობ ხუცესი, შუშანიკის წამება, ქართული მწერლობა, I, თბ., 1987, 230.

¹⁷ იქვე, 240-241.

¹⁸ ჯავახიშვილი ივ., ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები წინათ და ახლად, I, (V-XVIII ს), თბ., 1945, 45-46.

¹⁹ ჯანაშია ნ., შუშანიკის წამება, ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი გამოკვლევა, თბ., 1983, 277.

²⁰ იქვე, 278.

ალიქვამს: „ვარსქენთან ბრძოლის განგრძობას იგი იმქვეყნადაც აპირებს. სიკვდილის წინაც კი, როდესაც ხშირად აპატიებენ ხოლმე მტრებს ყოველგვარ შეცოდებას, შუშანიკი არ მოლბება. იგი მუქარით ამბობს, რომ თავის სიტყვას იტყვის უფლის წინაშე, რათა ვარსქენი დაისაჯოს როგორც ეკუთვნის“.²¹ ავტორი დედოფლის მიერ თანასწორობის იდეის მხარდაჭერას ქრისტიანულ მოძღვრებაში გაბატონებული ორმაგი სტანდარტით ხსნის: „ქრისტიანები თუმცა აღიარებდნენ ყველას წინაშე თანასწორობას, ამავე დროს სრულადაც არ მიიჩნევდნენ საჭიროდ ამქვეყნად ყველას სოციალურ თანასწორობას“.²² გ. ნადარეიშვილიც ეხება გენდერულ საკითხს შუშანიკის წამებაში და დასძენს, რომ, მარტვილობის მიხედვით, ქალი მამაკაცის საოჯახო ხელისუფლების მიძიმე უღელს ატარებს“.²³ მეცნიერი ამ გარემოებას V საუკუნისათვის დამახასიათებელს უწოდებს და ამის დასადასტურებლად ქართველი ისტორიკოსის, *ჯუანშერის*, მიერ დამონშებული ვახტანგ გორგასლის ანდერძის შესახებ ცნობა მოაქვს, სადაც მეფე თავისი დის გათხოვების საკითხს ასე წყვეტს: „უკეთუ არღარა შემოვიქცე ცოცხალი, დაა ჩემი ხუარანძე შერთონ მირიანს.“²⁴ ცხადია, რომ V საუკუნეში ქალი სუბიექტი არ არის, ის ობიექტია, იგი ემორჩილება მამაკაცს, რომელიც უფლებამოსილია, ანდერძით განკარგოს მისი ბედი, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მხოლოდ ის ფაქტი, რომ V საუკუნეში ქალი სქესთა თანასწორობაზე, თუნდაც არაამქვეყნიურ ცხოვრებაში, საუბრობს, ძალიან მნიშვნელოვანია. მართალია, შუშანიკისთვის ორგანულია, მაშინდელი ჩვეულებისამებრ, დედათა და მამათა ცალ-ცალკე პურობა, თავსაბურავით სიარული და ქმრის მორჩილება, მაგრამ ის გრძნობს ამ წესის უსამართლობას. სწორედ ამ უკმაყოფილების გამოძახილია: „სადა არა არს რჩევა მამაკაცისა და დედაკაცისა“. ამ პერიოდში ქალისა და მამაკაცის თანაბარუფლებიანობაზე საუბარი წარმოუდგენელია. დადასტურებულია ფაქტი, რომ ქალი მამაკაცს ემორჩილება, რომ ის მისი საკუთრებაა. სწორედ ამიტომ არის შუშანიკის განცხადება რევოლუციური და, შესაბამისად, იმ ეპოქისთვის თანასწორობის იდეის გამოხატვის ტოლფასი.

მოსაზრება, რომ ვარსქენი ოჯახის უპირობო უფროსია, რომელსაც ემორჩილება ოჯახის ყველა წევრი, მეტად გავრცელებულია სამეცნიერო ლიტერატურაში და პრაქტიკულად დავას არ იწვევს. მაგალითისათვის, გ. ჯამბურია აღნიშნავს: „დიდია ვარსქენის უფლება მისი ოჯახის წევრებზე: ცოლზე, ძმაზე და სხვ. უფრო დიდი ჩანს ეს უფლება მის მსახურებზე, რომელთაც ძალიან ეშინიათ ვარსქენისა – არ ცემოს ან არ მოკლას კიდეც“.²⁵ შ. მესხია ყურადღებას ამახვილებს ტერმინზე – „უფალი“. მისი მართებული შენიშვნით, იაკობ ხუცესი ერთ-ერთ ეპიზოდში ვარსქენს ასე მიმართავს: „უფალო, რაჲსა ეგრე იქმ და იტყვ ეგრეთ ბოროტსა?“²⁶ ავტორის განმარტებით, „უფალი ჩვეულებრივ ღმერთის ეპითეტი იყო, მაგრამ „მინიერი ღმერთების“ ბატონის, პატრონის, მესაკუთრე-მფლობელის მნიშვნელობითაც იხმარებოდა“.²⁷ კიდევ უფრო კატეგორიულია გ. ნადარეიშვილი. მისი აზრით: „ქმარი ცოლის შეუზღუდავ ბატონად წარმოგ-

²¹ ჯანაშია ნ., შუშანიკის წამება, ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი გამოკვლევა, თბ., 1983, 275.

²² იქვე, 278.

²³ ნადარეიშვილი გ., ქალის უფლებრივი მდგომარეობა ფეოდალურ საქართველოში, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, 3, მაისი-ივნისი, 1968, 56.

²⁴ ქართლის ცხოვრება, ს. ყაუხჩიშვილის რედაქციით, 1, თბ., 1955, 151, იხ. ნაშრომიდან: ნადარეიშვილი გ., ქალის უფლებრივი მდგომარეობა ფეოდალურ საქართველოში, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, 3, მაისი-ივნისი, 1968, 56.

²⁵ ჯამბურია გ., ქართული ფეოდალიზმის საკითხები, თბ., 2007, 19.

²⁶ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, II, ტომის რედაქტორი შ. მესხია, თბ., 1973, 141.

²⁷ იქვე.

ვიდგება. ქმარი ცოლს ცემს, საპრობლემაში ამწყვედევს და ა.შ. ერთი სიტყვით, მას დაახლოებით ისეთი ხელისუფლება გააჩნია ცოლის მიმართ, როგორც ბატონს მონის მიმართ.²⁸ თავის სხვა ნაშრომში მკვლევარი პარალელს ავლებს III-V საუკუნეების სპარსულ დიდ ოჯახთან. ავტორის თქმით: „ოჯახის უფროსი – „დუტაკ სარდარი შეუზღუდავია თავის უფლებებში ცოლების მიმართ. ყოველ შემთხვევაში, როგორც ამაზე მათიკინის მიხედვით შეიძლება ვიმსჯელოთ, სახლის უფროსს უფლება აქვს მოკლას ცოლი, გაყიდოს იგი მონად და სხვ.“²⁹ ვარსქენის ძალადობას ლეგიტიმურად არ მიიჩნევს და, შესაბამისად, ამ პერიოდში ოჯახში ქმრის განუსაზღვრელ, დესპოტიურ ხელისუფლებას უარყოფს ი. ფუტკარაძე.³⁰ მკვლევარი ვარსქენის მოქმედებას „დამპყრობლების პოტენციური და რეალური მხარდაჭერით განპირობებულ ძალადობად“ აცხადებს და გამოიციხავს მის მიერ „უფლების განხორციელებას“.³¹ მეტიც, ავტორის თქმით, ამ პერიოდის საქართველოში ქმარს არ უნდა ჰქონოდა უფლება, „სავსებით ცალმხრივად და თვითნებურად გადაეწყვიტა მეუღლის პირადი ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი საკითხები, მას ცოლის აზრისთვის სერიოზული ანგარიში უნდა გაენია“.³² რთული სათქმელია, თუ რა იგულისხმება მეუღლის „პირადი ცხოვრების უმნიშვნელოვანეს საკითხებში“, მაგრამ, ნებისმიერ შემთხვევაში, რა მნიშვნელობისაც არ უნდა ყოფილიყო რაიმე ყოფითი პრობლემა, წარმოუდგენელია, V საუკუნეში ქმარს ცოლის აზრის გათვალისწინება და, მით უმეტეს, თანხმობა დასჭირვებოდა რაიმე გადაწყვეტილების მიღებისას. ცნობილია, რომ ქალი XX საუკუნემდე მშობლების გარეშე საკუთარი ქორწინების თაობაზეც კი ვერ იღებდა გადაწყვეტილებას,³³ მას, ფაქტობრივად, არ ჰქონდა მემკვიდრეობის მიღების უფლება³⁴ და მთლიანად დამოკიდებული იყო მამაკაცის ნებაზე, ამიტომ V საუკუნეში ქმრის მიერ „ცოლის აზრისთვის სერიოზული ანგარიშის განევა“ გამორიცხულია.

იქიდან გამომდინარე, რომ „შუშანიკის ნამება“ ოჯახური დრამაა, ის მნიშვნელოვან ცნობებს შეიცავს ძველი ქართული ოჯახის და, მათ შორის, მეუღლეების დამოკიდებულების შესახებ. საქართველოში მეტად გავრცელებული ზნეობრივი დანაშაულისთვის გათვალისწინებული სასჯელის, ვირზე შესმის, შესახებ პირველ ცნობასაც სწორედ „შუშანიკის ნამება“ შეიცავს.

²⁸ ნადარეიშვილი გ., ქალის უფლებრივი მდგომარეობა ფეოდალურ საქართველოში, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, 3, მაისი-ივნისი, 1968, 56.

²⁹ ნადარეიშვილი გ., ქართული სამართლის ისტორიის ნარკვევი, თბ., 1971, 55.

³⁰ ფუტკარაძე ი., ნაშრომი ქართული საოჯახო სამართლის ისტორიის საკითხები, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, 2, მარტი-აპრილი, 1968, 90.

³¹ იქვე.

³² ფუტკარაძე ი., ქართული საოჯახო სამართლის ისტორიის საკითხები, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, 2, მარტი-აპრილი, 1968, 90.

³³ XX საუკუნის დასაწყისში ქალის უფლებებო მდგომარეობას ეძღვნება ჰ. აბაშიძის სტატია „ქართველი მაჰმადიანი ქალის ხმა“, სადაც ავტორი აღწერს მშობლის შეუზღუდავ ძალაუფლებას შვილის გათხოვების საკითხის გადაწყვეტისას: „მშობლები მათ ისე ეპყრობიან, როგორც გასაყიდ ნივთს, სიყვარული ხომ მათთვის აკრძალულია, მამა ირჩევს სასიძოდ ისეთ კაცს, რომელიც მის ქალიშვილს ერთხელაც არ უნახავს, და ატანს ქალს საკუთარი ნებითა და განკარგულებით“. აბაშიძე ჰ., ქართველი მაჰმადიანი ქალის ხმა, გაზ. „ბათუმის გაზეთი“, 18, 1914, ნაშრომიდან: ბეჟია მ., ძველი ქართული საქორწინო ტრადიციები აჭარაში, ბათუმი, 1974, 97.

³⁴ მემკვიდრეობის მიღების უფლების უზრუნველყოფას ითხოვდნენ ქართველი ქალები XX საუკუნის დასაწყისშიც. 1917 წელს გამოვიდა პირველი ქართული ფემინისტური გაზეთი „ხმა ქართველი ქალისა“, რომლის პირველ ნომერში, რუბრიკაში, „რას ვითხოვთ ჩვენ“, ნათქვამია: „გაუქმებულ იქნას დღევანდელი სამემკვიდრეო პრივილეგია მამაკაცისა და თითოეულ შვილს, ქალია იგი თუ ვაჟი, ედვას თანასწორი წილი დედ-მამის ქონებაზე“. რას მოვითხოვთ ჩვენ, ყოველკვირეული საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზ. „ქართველი ქალის ხმა“, 1, 1917, 5 აპრილი, 1.

ამ ფაქტს ყურადღება მიაქცია გ. ნადარეიშვილმა. მეცნიერის დაკვირვებით, ძველში ნახსენები „კარად კარაულით“ სწორედ ვირზე შესმის ჩვეულების ამსახველი ტერმინი იყო, რომელიც ქმრის მიერ დამნაშავე ცოლის ვირზე საჯაროდ შესმას გულისხმობდა.³⁵ ავტორის მართებული შენიშვნით, სამწუხაროდ, ეს ჩვეულება მხოლოდ V საუკუნის საქართველოსთვის არ იყო დამახასიათებელი – დავით ბატონიშვილის გადმოცემით, მიუხედავად იმისა, რომ მის დროს ასეთი რამ უკვე კანონით აკრძალული გახლდათ, 1805 წელს ბოდბისხეველებს ქიზიყში ქმრის მიტოვებასა და მეძავობაში მხილებული ქალი ბარბარე ვირზე შეუსვამთ და კარდაკარ ჩამოუტარებიათ.³⁶ მეტიც, ცნობები ამ სასჯელის გამოყენების შესახებ XIX-XX საუკუნეების მასალებშიც მოიპოვება.³⁷ ცნობილია, რომ ძველი ქართული სამართალი, გარკვეულ შემთხვევებში, ქმარს ცოლის მკვლელობასაც კი პატიობდა, თუ მას მრუშობის დროს წაუსწრებდა.³⁸ ამიტომ V საუკუნეში ქმრის ბატონობა ცოლზე გასაკვირი ნამდვილად არ გახლდათ. თუმცა იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც ქმარი ცოლს სჯიდა, როგორც წესი, ეს იყო რეაგირება ქალის მიერ ჩადენილ დანაშაულზე, მაგალითად: მრუშობაზე, ქმრის შეურაცხყოფაზე და სხვ. საკითხავია, შუშანიკის შემთხვევაში იყო თუ არა სახეზე რაიმე დანაშაული? ანუ რა უძლოდა წინ ვარსქენის ძალადობას?

ამ კითხვებზე პასუხის გასაცემად განხილული იქნება თავად ტექსტი. ვარსქენის გამაზრდებების შემდეგ შუშანიკი ტოვებს სასახლეს, მისი თანხმობის და ნების გარეშე მიდის სასახლიდან. ვარსქენი ასე რეაგირებს ამ ფაქტზე: „შენ ჩემი ხატი დაამხუ, და საგებელსა ჩემსა ნაცარი გარდაასხ და შენი ადგილი დაგიტევებიეს და სხვად წარსრულ ხარ“.³⁹ იგი თავს შეურაცხყოფილად თვლის შუშანიკის ქმედების გამო. ამაზე შუშანიკი პასუხობს: „და ვითარცა შენ შემოქმედი შენი უფარ ჰყავ, ეგრეცა მე შენ შეურაცხ გყავ“.⁴⁰ ნიშანდობლივია, რომ შუშანიკის საქციელს უარყოფითად მხოლოდ ვარსქენი არ აფასებს. დედოფალს ამის გამო გარეშე პირებიც კიცხავენ. მაგალითისთვის, ჯოჯიკი, შუშანიკის დემარშს ასევე კატეგორიულად გმობს: „დაჲ ჩვენი ხარ შენ, ნუ წარსწყმედ სახლსა ამას სადედოფლოსა.“ მაშასადამე, შუშანიკის ქმედება – სასახლის დატოვება, ქმრის მიტოვება, დაგდება ვარსქენისათვის დიდი დამცირებაა და, თანაც, ეს მხოლოდ მისი სუბიექტური შეფასება არ არის. V საუკუნეში ცოლის ასეთი ქმედება ქმრის „ხატის დამხობაა“ და სახლის „წარწყმედაა.“ ერთმნიშვნელოვანია, რომ ქმრის დაგდება უდრის მის შეურაცხყოფას, განსაკუთრებით, თუ ქმარი პიტიახშია. შუშანიკი არ უარყოფს ამას, ის თავადაც ქმრის შეურაცხყოფად აფასებს საკუთარ ქმედებას. მეტიც, დედოფალი განზრახ მოქმედებს ასე ქმრის დასჯის ან/და გამოსწორების მიზნით. ცნობილია, რომ ქმრის/ცოლის დაგდება კრიმინალიზებული იყო ძველ ქართულ სამართალში. დანაშაულის ობიექტი ოჯახის, როგორც ინ-

³⁵ ნადარეიშვილი გ., განქორწინება ქართული სამართლის მიხედვით, განტევება, განცალკევება, და საკუთრივ განქორწინება, როგორც განქორწინების წესის განვითარების საფეხურები, ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები, I, თბ., 1973, 314-315.

³⁶ ბაგრატიონი დ, საქართველოს სამართლისა და კანონმდებლობის მიმოხილვა, აპ. როგავას რედაქციით, თბ., 1959, 983; ნაშრომიდან: ნადარეიშვილი გ., განქორწინება ქართული სამართლის მიხედვით, განტევება, განცალკევება, და საკუთრივ განქორწინება, როგორც განქორწინების წესის განვითარების საფეხურები, ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები, I, თბ., 1973, 315-316.

³⁷ დავითაშვილი გ., დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2011, 459.

³⁸ ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნის 42-ე მუხლი, მე-9 ნაწილი, სამართალი ვახტანგ მეექვსისა, ტექსტი დაადგინა და საძიებელი დაურთო ი. დოლიძემ, 1981, 194.

³⁹ იაკობ ხუცესი, შუშანიკის წამება, ქართული მწერლობა, I, თბ., 1987, 228.

⁴⁰ იქვე.

სტიტუტის, დაცვის გარდა, მეუღლის პატივი და ღირსებაც იყო. ამიტომ V საუკუნეში ცოლის მიერ ქმრის დაგდება უპირობოდ დიდი დანაშაული უნდა ყოფილიყო.

ერთი შეხედვით, გამოდის, რომ შუშანიკი თავად ძალადობს, პატივსა და ღირსებას უღალბავს ქმარს, მაგრამ საკითხი ასე მარტივად არ დგას: შუშანიკის მოქმედება ვარსქენის უზნეო საქციელზე რეაგირებაა – ის იცვლის სარწმუნოებას, შაჰის შვილის შერთვის პირობას დებს, ლალატობს სამშობლოს. გ. ნადარეიშვილის აზრით, შუშანიკს ექნებოდა უფლება, ქართული ქრისტიანული ეპოქის კანონების მიხედვით, ვარსქენთან განქორწინებისა.⁴¹ მაგრამ ავტორი ეჭვქვეშ აყენებს ამ პერიოდში ვარსქენის გამგებლობაში ქართული ქრისტიანული კანონების მოქმედებას.⁴² გასათვალისწინებელია, რომ შუშანიკი არა მარტო მიდის სახლიდან და ტოვებს ქმარს, არამედ ის უმორჩილობასაც აცხადებს. პირველი შერიგების მცდელობა ვარსქენს მის მიერ გამართულ პურობაზე აქვს, სადაც დედოფალი ჯოჯიკის ცოლის ქალისთვის „შეუფერებელი“ საქციელის გამო პროტესტს გამოთქვამს და უხეშად ეპყრობა მას. სწორედ აქ იწყება ვარსქენსა და შუშანიკს შორის ფიზიკური დაპირისპირება: „მაშინ იწყო უჯეროსა გინებად ვარსქენ და ფერხითა თვისითა დასტრგუნვიდა მას. და აღილო ასტამი და უხეთქნა მას თავსა, და ჩაჰფლა და თვალი ერთი დაუბუშტა“.⁴³ ქრისტიანობა თავად აწესებდა ქმრის მორჩილებას: „ცოლნი თვსა ქმარსა დაემორჩილენით, ვითარცა უფალსა“, „რამეთუ ქმარი არს თავ ცოლისა, ვითარცა ქრისტე თავ არს ეკლესიისა, და იგი თავად არს მაცხოვარი გუამისა“, „არამედ ვითარცა ეკლესია დამორჩილებულ არს ქრისტესსა, ეგრეცა ცოლნი – თვსთა ქმართა ყოველთა“ (ეფესელთა, 5, 22-24). მაგრამ მოქმედებდა კი ეს პირობა ქმრის მიერ ქრისტიანობის უარყოფის შემდეგაც? ნაკლებად სავარაუდოა, რომ ცოლს მაზდეანი ქმრის, ანუ პირის, რომელმაც უღალატა ღმერთს, მორჩილების ვალდებულება კვლავ ჰქონოდა. თუმცა ეს წესი მოქმედი იქნებოდა მხოლოდ ქრისტიანობის სრული ბატონობისა და საეკლესიო ხელისუფლების ძლიერების პერიოდში. ცნობილია და ტექსტიდანაც ირკვევა, რომ V საუკუნეში საეკლესიო ფენა რეალურ ხელისუფლებას მოკლებული იყო და მთლიანად ემორჩილებოდა საერო მმართველს. ასევე გასათვალისწინებელია მაშინდელი პოლიტიკური სიტუაციაც. შ. მესხიას დაკვირვებით, „ვარსქენის ეს შეუზღუდავი ძალაუფლება და სრული შეუვალობა, ალბათ, მნიშვნელოვანწილად ეყრდნობა ირანელების ძალას“.⁴⁴ ფაქტია, რომ, ძველის მიხედვით, შუშანიკის უფლება, წინ აღუდგეს ქმარს და არ დაემორჩილოს მას, არ ჩანს. პირიქით, „შუშანიკის წამება“ სწორედ ვარსქენის მიერ განხორციელებულ ძალადობას აღწერს და მის ძალაუფლებას უსვამს ხაზს. მართალია, ხუცესი გმობს პიტიახშის საქციელს, მაგრამ საეკლესიო ხელისუფლების დიდი წინააღმდეგობა და ქმედითი რეაგირება ვარსქენის ქმედებებზე ძველში არ იკვეთება.

საინტერესოა საისტორიო წყაროების განხილვა შუშანიკის წამების შესახებ. „ცხოვრება ვახტანგ გორგასლისას“ ავტორი *ჯუანშერი* ეხება V საუკუნის მთავარ ოჯახურ დრამას და ასე აღწერს მას: „ვითარ მოვიდა და ცნა ცოლმან მისმან შუშანიკ ქმრისა მისისაგან დატყვებაჲ სჯულისა ქრისტესი, არღარა ერჩდა იგი ცოლად. და დაივიწყა სიყვარული ქმრისა თვისისაჲ და ყოველთა გულითა შეუდგა იგი ქრისტესსა აღსრულებად მცნებათა მისთა“.⁴⁵ *ჯუანშერი* არ აფასებს

⁴¹ ნადარეიშვილი გ., განქორწინება ქართული სამართლის მიხედვით, ქართული სამართლის ისტორიის საკითხები, I, თბ., 1973, 314.

⁴² იქვე.

⁴³ იაკობ ხუცესი, შუშანიკის წამება, ქართული მწერლობა, I, თბ., 1987, 230.

⁴⁴ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, II, ტომის რედაქტორი შ. მესხია, თბ., 1973, 93.

⁴⁵ *ჯუანშერი*, ცხოვრება ვახტანგ გორგასლისა, ქართლის ცხოვრება, I, თბ., 2012, 182.

ამ ეპიზოდს და მხოლოდ ვარსკენის რეაქციას გადმოსცემს: „მაშინ ვარსკენ შეუდგა მრავალლო-
ნედ პირველად ლიქნითა და ვედრებითა და ნიჭსა მიცემითა, შემდგომად შეაგდო სატანჯველ-
სა დიდსა, რომლისა სიგრძისაგან არა დავწერენ ლუანლნი წმიდისა შუშანიკისნი და მოკლა იგი
ქმარმან მისმან, ვარსკენ ერისთავმან“.⁴⁶ მაშასადამე, ამ ცნობის მიხედვით, ვარსკენმა ჯერ აწა-
მა და შემდეგ მოკლა ცოლი. მნიშვნელოვანია, რომ *ჯუანშერი* არა მარტო ვარსკენის მიერ ცო-
ლის წამებას აღწერს, რის შედეგადაც იგი გარდაიცვალა, არამედ პირდაპირ კვალიფიკაციას
აძლევს პიტიახშის მოქმედებას - „მოკლა იგი ქმარმან მისმან, ვარსკენ ერისთავმან“.⁴⁷

ცხადია, არსებობს სომხური წყაროებიც „შუშანიკის წამების“ შესახებ. ამასთან, ძველი
მთლიანად არ არის სომხურად ნათარგმნი და მხოლოდ ორიგინალის მოკლე შინაარსს წარმო-
ადგენს.⁴⁸ მაგალითად, სწორედ ასეთი სახის წყაროა *უხტანესის* თხზულება „ისტორია გამო-
ყოფისა ქართველთა სომეხთაგან“, რომლის 67-ე თავი შუშანიკის წამებას ეხება.⁴⁹ მართალია,
ძველი რამდენიმე დეტალით განსხვავდება ორიგინალისგან,⁵⁰ მაგრამ, სამწუხაროდ, რაიმე და-
მატებითი ინფორმაცია წამების ან, საზოგადოდ, V საუკუნის საოჯახო ყოფის შესახებ არც უხ-
ტანესთან არ იკითხება. გამოდის, რომ ჩვენამდე მოღწეულ ძეგლებში, როგორც საისტორიო,
ისე ლიტერატურულში, პირდაპირი შეფასება ამ ოჯახური კონფლიქტისა, ერთი მხრივ, შუშანი-
კის ქმედებებისა, მისი სასახლიდან წასვლის და ქმრის დაუმორჩილებლობის, და, მეორე მხრივ,
ვარსკენის პასუხისმგებლობის ან უფლების განხორციელების შესახებ, არ მოიპოვება. თუმცა
არსებობს ერთი ქართული ისტორიული ცნობა ვარსკენის სიკვდილის შესახებ, რითაც დას-
ტურდება მისი სიკვდილით დასჯა შუშანიკის მკვლელობის გამო.⁵¹ მეცნიერებაში ეს ცნობა დიდ
აზრთა სხვადასხვაობას იწვევს და არ არის გაზიარებული უმრავლესობის მიერ. მაგრამ უნდა
აღინიშნოს, რომ სხვა წყარო პიტიახშის სიკვდილის შესახებ არ არის შემორჩენილი. ცნობილია,
რომ „შუშანიკის წამებაში“ არ არის ნახსენები ვარსკენის სიკვდილი, ამის ერთ-ერთ მიზეზად,
გავრცელებული მოსაზრებით, ძველის შედგენის თარიღი მიიჩნევა.⁵² მართლაც, *იაკობ ხუცე-
სისთვის* ცნობილი რომ ყოფილიყო ვარსკენის სიკვდილი, ის აუცილებლად მოიხსენიებდა ამ
ფაქტს თხზულებაში, განსაკუთრებით მაშინ, თუ ამ სიკვდილის მიზეზი მისი დასჯა იქნებოდა

⁴⁶ *იაკობ ხუცესი*, შუშანიკის წამება, ქართული მწერლობა, I, თბ., 1987, 230.

⁴⁷ *ჯუანშერი*, ცხოვრება ვახტანგ გორგასლისა, ქართლის ცხოვრება, I, თბ., 2012, 182.

⁴⁸ *აბულაძე ი.*, ქართული და სომხური ლიტერატურის ურთიერთობა, IX-X სს., გამოკვლევა და ტექსტები, თბ., 1944, 0172.

⁴⁹ *უხტანესი*, ისტორია გამოყოფისა ქართველთა სომეხთაგან, სომხური ტექსტი ქართული თარგმანითა და გამოკვლევებით გამოსცა ზ. ალექსიძემ, თბ., 1975, 386-393.

⁵⁰ ნაშრომის განხილვისას ზ. ალექსიძე საუბრობს ერთ დეტალზე, რაც ჩვენამდე მოღწეული მარ-
ტვილობის ქართული და სომხური ვერსიებისაგან გამოყოფს სომეხი ისტორიკოსის ნაწარმოებებს.
სახელდობრ, *უხტანესი* ასე აღწერს ვარსკენის მიერ შუშანიკის ეკლესიიდან სასახლემდე თრევის
ფაქტს: ვარსკენმა შუშანიკი „ჯერ ათრია ქუჩებზე და გზებზე, სცემა და დაუმსხვრია მას პირი
და ყბა...“ არც ქართული და არც სომხური ვერსია მარტვილობისა არ იცნობს ამ ეპიზოდის
ამ დეტალს, ჩვენამდე მოღწეულ ვერსიებში არ არის ნახსენები არც ქუჩები და არც გზები.
იხ., *უხტანესი*, ისტორია გამოყოფისა ქართველთა სომეხთაგან, სომხური ტექსტი ქართული
თარგმანითა და გამოკვლევებით გამოსცა ზ. ალექსიძემ, თბ., 1975, 388.

⁵¹ *ჯუანშერი*, ცხოვრება ვახტანგ გორგასლისა, ქართლის ცხოვრება, I, თბ., 2012, 182.

⁵² იხ. *იაკობ ცურტაველი*, შუშანიკის წამება, *გიორგი მერჩულე*, გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება,
ტექტი გამოსაცემად მოამზადეს, ლექსიკონები და გამოკვლევა დაურთეს ზ. სარჯველაძემ, კ.
დანელიამ, ე. ვიუნაშვილმა; *რედაქტორი ე. გაბიაშვილი*, თბ., 1986, 43; *კეკელიძე კ.*, ძველი ქართული
მწერლობის ისტორია, I, თბ., 1951, 105-106.

დედოფლის წამების გამო. *ჯუანშერი* ვარსკენის სიკვდილს ასე აღწერს: „მაშინ ბაკურ, მეფემან ქართველთამან, მოუწოდა ყოველთა ერისთავთა და შემოკრიბნა ლაშქარნი ფარულად და წარემართა ვარსკენ ველსა გარე დგა კიდესა მტკვარისასა, სადა შეერთვის მდინარე ანაკერტისაი მტკუარსა, დაესხა და შეიპყრა ვარსკენ და დაჭრეს წულილად ასონი მისნი, დამოჰკიდეს ხესა. ხოლო გუამი შუშანიკისი წარმოიღეს დიდითა პატივითა და დაჰფლეს ცურტავსა“.⁵³ როგორც ითქვა, ეს ეპიზოდი დიდ ვნებათაღელვას იწვევს სამეცნიერო ლიტერატურაში. ყურადსაღებია, რომ, ზოგადად, *ჯუანშერის* ნაშრომის რეპუტაცია მეტად არაერთგვაროვანია. მეცნიერთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ მასში ბევრი არარეალური ამბავია მოთხრობილი, ის ნახევრად მხატვრულ ნაწარმოებადაც კი მოიხსენიება.⁵⁴ შესაბამისად, მისი შეფასება ვარსკენის დასჯის მოტივების შესახებაც დიდი კითხვის ნიშნის ქვეშ დგას. მაგალითად, ივ. ჯავახიშვილის შენიშვნით, მოსაზრება, თითქოს ვარსკენი ცოლის მკვლელობის გამო მოკლეს, „მერმინდელი მემატანეს წადილია“ და არ შეესაბამება სინამდვილეს.⁵⁵ მისი აზრით, ამის დასტურია ის ფაქტი, რომ ვარსკენი შუშანიკის გარდაცვალებიდან 12 წლის შემდეგ იქნა მოკლული, ამიტომ ნაკლებ სავარაუდოა, რომ ვახტანგ გორგასალი მას 12 წლის შემდეგ გაუსწორდა.⁵⁶ პიტიახშის სიკვდილს პოლიტიკურ სარჩულს უდებს ვახტანგ ინაურიც. მისი თქმით, ვარსკენი „მეფემ განირა პოლიტიკური და არა რელიგიური მიზნით“.⁵⁷

მართლაც, გასაზიარებელია ივ. ჯავახიშვილის მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ ვარსკენის დასჯის დროს ვახტანგ გორგასალს „სარწმუნოებრივი მოსაზრებებით არ უხელმძღვანელია“.⁵⁸ რთული წარმოსადგენია, რომ გორგასალს 12 წელი დასჭირვებოდა ვარსკენის დასასჯელად და ეს მაშინ, როდესაც პიტიახშის საქციელი ცნობილი იყო მაშინდელი საზოგადოებისათვის და ამკარა გაკიცხვასაც იმსახურებდა. ამის დასტურია „შუშანიკის წამების“ ბოლო სცენა, როდესაც დედოფალს პატივით ემშვიდობებიან. ნ. ჯანაშიას მართებული დაკვირვებით, მართალია, ეპისკოპოსი სამოელი პირადად არ ესწრება შუშანიკის დაკრძალვას, მაგრამ ის თავის თანამემნე იოანეს აგზავნის.⁵⁹ მეცნიერის აზრით, ეს ფაქტი ამკარა დადასტურებაა იმისა, რომ „ქართლის ეკლესია უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა შუშანიკის მონამეობრიობას, რითაც კიდევ ერთხელ საქვეყნოდ იკიცხებოდა ვარსკენი და მისი საქციელი“.⁶⁰ თავად ნაწარმოებში ერთმნიშვნელოვანია ავტორის, *იაკობ ხუცესის*, პოზიცია. ეს გასაკვირიც არ არის, ლიტერატურული ჟანრის და ავტორის დედოფლისადმი დამოკიდებულების გათვალისწინებით. ის ფაქტი, რომ ვარსკენის ქმედება V საუკუნეში გარკვეულ გაკიცხვას იწვევს, ძალიან მნიშვნელოვანია, მაგრამ მტკიცება იმისა, რომ ვარსკენს არ ჰქონდა შუშანიკის დასჯის უფლება, რომ მასზე არ ვრცელდებოდა ქმრის ხელისუფლება, აგრეთვე მეტად რთულია. საფიქრებელია, ვარსკენის ქმედებისადმი პროტესტს მაშინდელ საზოგადოებაში და საეკლესიო წრეებში, უპირველესად, ის განაპირობებს, რომ დედოფალი სარწმუნოებისათვის იბრძვის და არა ის, რომ ქმარმა ცოლი აწამა და მოკლა. ამასთან, ეს აღშფოთებაც არ არის ამკარად გამომხატული და ვარსკენს, მისი პოზიციიდან გა-

⁵³ *ჯუანშერი*, ცხოვრება ვახტანგ გორგასლისა, ქართლის ცხოვრება, I, თბ., 2012, 182.

⁵⁴ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, II, ტომის რედაქტორი შ. მესხია, თბ., 1973, 90.

⁵⁵ *ჯავახიშვილი ივ.*, თხზულებანი თორმეტ ტომად, I, თბ., 1979, 326-327.

⁵⁶ იქვე, 327.

⁵⁷ *ინაური ვ.*, ვარსკენ პიტიახშის ტრაგედია, თბ., 2004, 18.

⁵⁸ *ჯავახიშვილი ივ.*, თხზულებანი თორმეტ ტომად, I, თბ., 1979, 327.

⁵⁹ *ჯანაშია ნ.*, შუშანიკის წამება, ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი გამოკვლევა, თბ., 1983, 361.

⁶⁰ იქვე, 262.

მომდინარე, პირდაპირ ვერავინ ვერ უპირისპირდება. სასულიერო პირებიც მასთან მოწინებით იქცევიან და მხოლოდ დედოფლის ნუგეშით შემოიფარგლებიან. რა თქმა უნდა, ასეთი ვითარება საერთოდ არ არის გასაკვირი V საუკუნისათვის. ამიტომ *ჯუანშერის* პოზიციაც ვარსკენის დასჯის მოტივის შესახებ მისსავე სურვილს უნდა მიენეროს. თუმცა მემატრიანის არაზუსტი ინტერპრეტაციაც დიდი ინფორმაციის მატარებელია. გამოდის, რომ, ისტორიკოსის შეფასებით, ვარსკენი იმსახურებს დასჯას მისი ცოლის მკვლელობის გამო, ანუ, მისი აზრით, პიტიახშს არ უნდა ჰქონოდა ლეგიტიმური უფლება, ენამებინა და, საბოლოოდ, მოეკლა დედოფალი. მაგრამ აქაც არ ღირს ილუზიის შექმნა, თითქოს XI საუკუნისათვის ზოგადად ცოლის მკვლელობის რეგულაცია ხდება და ოჯახში ძალადობის ფორმა – ცოლის მკვლელობა ნებისმიერ შემთხვევაში აკრძალულია. ნათელია, რომ *ჯუანშერის* პოზიციაც დამყარებულია შუშანიკის მონამებრივ სიკვდილსა და მის თავგანწირვაზე სარწმუნოების გამო.

ამრიგად, V საუკუნის ძველი „შუშანიკის წამება“ უნიკალურ ინფორმაციას გვანვდის მაშინდელი საოჯახო ყოფის შესახებ. მართალია, შუშანიკის მოტივები ღრმად სარწმუნოებრივია, მაგრამ საოჯახო კონფლიქტი სახეზეა – ცოლი ტოვებს ქმარს, არ ემორჩილება მას და ამის გამო იღებს სასტიკ სასჯელს – ცემას, დილეგში ჩამწყვდევას, ბორკილების დადებას, თმით თრევას, და, საბოლოოდ, სიკვდილს. ვარსკენს ამისათვის პასუხს არავინ არ სთხოვს. ის მისი ცოლის ბატონ-პატრონია. მართალია, ვარსკენის ქმედება ინვესს საზოგადოების უარყოფით განწყობას, გარკვეულ გაკიცხვასაც, მაგრამ მისი პოზიციიდან გამომდინარე, მას პირდაპირ ვერავინ უპირისპირდება. საბოლოოდ, ვახტანგ გორგასალი ვარსკენს სიკვდილით სჯის, მაგრამ ამის რეალური საფუძველი პიტიახშის მიერ ჩადენილი სახელმწიფო ღალატია და არა მისი ცოლის წამება და მკვლელობა. მაშასადამე, ჩვენამდე მოღწეულ წერილობით მასალაზე დაყრდნობით, შესაძლებელია დავასკვნათ, რომ V საუკუნეში ოჯახში ძალადობის მარეგულირებელი ნორმები საქართველოში არ არსებობდა.

2.2. მრუში ცოლის მკვლელობა

ქართული პოზიტიური სამართალი იცნობდა ცოლისა და ქმრის სიცოცხლის ხელყოფის ამკრძალავ ნორმებს, რაც გამორიცხავდა ქმრის აბსოლუტურ უფლებას ცოლზე. თუმცა ისიც აღინიშნა, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში ქართული სჯულდება გამონაკლისსაც ითვალისწინებდა და ქმარს ცოლის მკვლელობისთვის ამ უკანასკნელის ბრალეულობის გათვალისწინებით სთხოვდა პასუხს. ამის საილუსტრაციოდ განხილული იქნება *ვახტანგ VI*-ის სამართლის წიგნის 42-ე მუხლი, რომელიც პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებებს ჩამოთვლის: „ამათი სისხლის არ ითხოვების და არც გაჩნდების“ და მათ რიცხვში მე-9 ნაწილში ასახელებს ქმრის მიერ მოღალატე ცოლის მკვლელობასაც – „თუ კაცმან თავისი ცოლი ბოზობაზე დაახელოს და მოკლას, არც ძმისაგან, არც ნათესავისაგან სისხლის არ ეთხოვების“.⁶¹ მოღალატე ცოლის მკვლელობის პატიება არ ნიშნავდა ქმრის განუსაზღვრელი ძალაუფლების არსებობას ცოლზე. ამ მუხლით კანონმდებელი ითვალისწინებდა „ბოზობაზე დახელების“ ანუ ღალატის დროს წასწრების ფაქტს, ქმრის ემოციურ მდგომარეობას და სწორედ ამიტომ გამორიცხავდა მის პასუხისმგებლობას. გ. ნადარეიშვილის მართებული განმარტებით, ის, რომ ქმარს არ აქვს განუსაზღვრელი ხელისუფლება ცოლზე, ამავე მუხლის სხვა პუნქტით გათვალისწინებული კიდევ

⁶¹ სამართალი ვახტანგ მეექვსისა, ტექსტი დაადგინა და საძიებელი დაურთო ი. დოლიძემ, თბ., 1981, 194.

ერთი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებითაც დასტურდება, რომლის მიხედვით, „შეურაცხყოფილ ქმარს არა მარტო ცოლის, არამედ ცოლის საყვარლის მოკვლის უფლებაც ეძლეოდა“.⁶² მეტიც, ღალატის შემთხვევაში კანონმდებელი ივინყებს სოციალურ უთანასწორობას და ყმას ბატონის მოკვლის უფლებასაც კი აძლევს, თუ „მას თავის ცოლთან მწოლიარეს წაასწრებს“.⁶³ გამოდის, რომ ცოლის ღალატს, როგორც მისი მკვლელობის ჩადენის მოტივს, კანონმდებელი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს, ითვალისწინებს იმ ზიანს, რაც ამ ქმედებამ მიაყენა ქმარს და სწორედ ამიტომ პატიობს მას უმართლობის ჩადენას. რა თქმა უნდა, ძეგლი პასუხისმგებლობისაგან ათავისუფლებს მხოლოდ მამაკაცს და ასეთი ქმედების ჩადენას, ანუ მოღალატე ქმრის მოკვლას ცოლის მიერ, არ მიიჩნევს არც პასუხისმგებლობის გამომრიცხველად და არც შემამსუბუქებელ გარემოებად. ეს გასაკვირიც არ არის, რადგან ცნობილია, რომ ძველ საქართველოში მრუშობა მეტწილად ქალების დანაშაულად იყო მიჩნეული და, შესაბამისად, სასჯელიც მხოლოდ მათ მოელოდათ ამ ქმედებისათვის. თუმცა ნიშანდობლივია, რომ ბრალეული ცოლის მკვლელობას ყველა ქართული სამართლის ძეგლი არ მიიჩნევს პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებად. ვახტანგ VI-ის სამართლის კრებულში არსებული სომხური სამართალი ასეთ ქმედებას არ პატიობს მის ჩამდენს და, შესაბამისად, სჯის ამსრულებელს – „თუ კაცმან, ვინცა თავისი ცოლი მოკლას ბოზობისთვის, მისის სისხლის მზღვეველი იყოს სამართალში, ამიტომ რომე ღ-თნ ბოზობისთვის გაშვება ბრძანა, არა თუ სიკვდილი.“⁶⁴ ასეთსავე ხაზს ატარებს დავით ბატონიშვილის სამართლის 75-ე მუხლი, მაგრამ განსხვავებით სომხური სამართლისაგან, მეტად მკაცრად, სიმბოლური ტალიონით, მარჯვენის მოკვეთით, სჯის დანაშაულის სუბიექტს: „ვინცა ცოლსა ზედა მოკლას კაცი და ანუ თვით ცოლი, მოეკვეთოს მარჯუენა და ანუ ჟამ რამოდენამდე სამეფოსა სამუშავოსა წარიგზავნოს მპყრობელად, მით რომე გამუმახველობითა და სჯულისა გარდამავლობითა იქმნა იგი კაცის-მკულელ, რამეთუ არა მოუთმინა მან სამართალსა და თვით ქმნა მან განსჯა, რომელიცა არა ჯერ იყო მისდა.“⁶⁵ ნათელია, რომ ქართული სამართალი არათანმიმდევრულია ამ საკითხთან მიმართებით. მართალია, ვახტანგ IV-ის სამართლის წიგნი თავისი მნიშვნელობითა და გავლენით გაცილებით მაღლა დგას, ვიდრე ზემოთ დასახელებული ძეგლები, ამასთან, სომხური სამართალი ვახტანგ VI-ის სამართლის კოდექსის ნაწილია და მხოლოდ დამატებითი, შემავსებელი ფუნქცია აქვს, მაგრამ მოცემული კოლიზია მაინც მნიშვნელოვანია. იგი მიუთითებს იმაზე, რომ ქმრის მიერ ცოლის მკვლელობა, ასეთი „ლეგიტიმური“ საფუძვლის გამოც კი, კითხვის ნიშნის ქვეშ იდგა. ალბათ, სწორედ ამიტომ კანონმდებელი (დავით ბატონიშვილი) უსამართლოდ მიიჩნევდა ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნის დანაწესს და თავისი საკანონმდებლო აქტით ცდილობდა, შეეცვალა დადგენილი წესი. ის, მიუხედავად ცოლის ბრალეულობისა, სჯიდა მკვლელ ქმარს.

საინტერესოა, რა დამოკიდებულება ჰქონდა მსგავსი შემთხვევების მიმართ ქართულ ჩვეულებით სამართალს. ზოგადი წესის მიხედვით, ქმარს ცოლის სიცოცხლეზე უფლება არ ჰქონდა, მაგრამ საკითხავია, შეეძლო თუ არა მას, მოეკლა მრუში ცოლი. ამ საკითხს ეხება დ. ჯალაბაძე ფშავის ჩვეულებითი სამართლის განხილვისას. ავტორს ორი მაგალითი მოჰყავს:⁶⁶ პირვე-

⁶² ნადარეიშვილი გ., ძველი ქართული საოჯახო სამართალი, თბ., 1974, 49.

⁶³ იქვე.

⁶⁴ ქართული სამართლის ძეგლები, I, ვახტანგ VI-ის სამართლის კრებული, ტექსტები გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, თბ., 1963, 286.

⁶⁵ სამართალი ბატონიშვილისა დავითისა, ტექსტი გამოსცა და გამოკვლევა დაურთო დ. ფურცელაძემ, თბ., 1964, 48.

⁶⁶ ჯალაბაძე დ., დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით (ხალხურ) სამართალში, (ფშავის ჩვეულებითი სამართლის მიხედვით), თბ., 2003, 55.

ლი ეხება საცოლის მკვლელობას. საქმრო კლავს საცოლეს, რადგან ამ უკანასკნელმა პირობა არ შეასრულა და სხვას გაჰყვა ცოლად;⁶⁷ ხოლო მეორე შემთხვევაში კი, ქმარი კლავს ცოლს, რომელიც ჯარში წასულ მეუღლეს არ დაელოდა და სხვას მისთხოვდა.⁶⁸ დ. ჯალაბაძის აზრით, რადგან ამ ამბის მთხრობელები არაფერს ამბობენ ამ პირთა დასჯის შესახებ, ეს გარემოება „ექვის ქვეშ აყენებს ასეთი მოტივით ჩადენილი მკვლელობის დასჯადობას და იგი შურისძიების ერთ-ერთ, სამართლით დაშვებულ, ფორმად უნდა მივიჩნიოთ“.⁶⁹

მრუში ცოლის დასჯა უცხო არ იყო ქართული ჩვეულებითი სამართლისთვის. ისეთი სასჯელები, როგორებიცაა: ჩაქოლვა, ვირზე შესმა, ცხვირის მოჭრა და გახეიბრება, სწორედ ასეთი დანაშაულის ჩამდენი პირისთვის იყო განკუთვნილი. ამასთან, ბოლო ორი სასჯელი ქმრის ინიციატივითა და ხელით სრულდებოდა. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ნაკლებად სავარაუდოა, რომ საქართველოში, და მასთან ფშავშიც, ქმარს მრუში ცოლის მოკვლის უფლება ჰქონოდა. მით უმეტეს, რთულად წარმოსადგენია, რომ დაწუნებულ საქმროს მოეკლა საცოლე და ამისთვის სასჯელი არ მიეღო. ამის დასტურია ვაჟა-ფშაველას მიერ მოყვანილი ცნობა საქმროების დაწუნების შესახებ. ავტორის თქმით, „დიაცი თუ აშკარად დაიწუნებდა ქმარსა და ამ დაწუნებას უნამუსობით, მოლალატობით დაამარილებდა, მაშინ ქმარი ამისთანა ცოლს დაასახიჩრებდა. ანუ, როგორც ფშაველი იტყვის, „გაახიჩრებდა“ – მოსჭრიდა ცხვირს ან ხელს, მოაკლებდა დედაკაცს კაცის თვალ-გულის მისასვლელს თვისებას – სილამაზეს“.⁷⁰ შესაბამისად, ამ ცნობიდან ირკვევა, რომ საქმროს ჰქონდა უფლება, დაესახიჩრებინა დამწუნებელი და არა მოეკლა იგი. იგივე წესი მოქმედებს ხევსურეთშიც. ს. მაკალათიას ცნობით, ქმრის დაწუნებისთვის ქალს ცხვირისა და ბერა თითის მოჭრა უქადდა, რადგან „პატივმოყვარე ხევსური ცოლის გაქცევას დიდ შეურაცხყოფად თვლიდა, სამწუნებროს არ იღებდა და ქალის მშობლებს მტრობდა“.⁷¹ ფშავში ქმრის მიერ მრუში ცოლის დასჯის იმავე ფორმაზე საუბრობს მ. კოვალევსკიც. მეცნიერის განმარტებით, ქმარს შეეძლო, მრუში ცოლი დაესახიჩრებინა, რაც იწვევდა მის გაგდებას სახლიდან.⁷² ამ შემთხვევაშიც ავტორი არაფერს ამბობს მისი მკვლელობის შესახებ. ქმრის უფლებას, მოკლას მრუში ცოლი, გამორიცხავს მ. კოვალევსკის ვანეთშიც. ავტორის განმარტებით, ქმარს არანაირი მიზეზის გამო არ შეეძლო ცოლის მოკვლა სვანეთში – მაშინაც კი, თუ ქალი მას ლალატობდა, ქმარი მსგავსი ქმედებისთვის მაინც დაისჯებოდა.⁷³ ცენტრალური კავკასიის ხალხებში მოღალატე ცოლის მკვლელობის საკითხს იხილავს ვ. ითონიშვილი. მკვლევრის განმარტებით, მართალია, მთხრობელები საუბრობენ იმაზე, რომ მრუში ცოლის მკვლელობა ქმრის უფლება იყო, მაგრამ ამავდროულად აღნიშნავენ, რომ ასეთი ქმედებისთვის ქმარი შესაძლოა, ცოლის ნათესავების შურისძიების ობიექტი გამხდარიყო.⁷⁴ მეცნიერის თქმით, ზოგადი წესის მიხედვით, მოღალატე ცოლის სიკვდილით დასჯა ჩეჩნეთ-ინგუშეთში დასაშვები არ იყო.⁷⁵ ადამის მიხედვით, კაცს შეეძლო, „მრუშობაში დაჭერილი კაცი მოეკლა, ხოლო ცოლისთვის ცხვირი

⁶⁷ ჯალაბაძე დ., დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით (ხალხურ) სამართალში, (ფშავის ჩვეულებითი სამართლის მიხედვით), თბ., 2003, 55.

⁶⁸ იქვე.

⁶⁹ იქვე.

⁷⁰ ვაჟა-ფშაველა, ეთნოგრაფიული წერილები, ტფ., 1937, 127.

⁷¹ მაკალათია ს., ხევსურეთი, ტფ., 1935, 183.

⁷² Ковалевский М., Первобытное право, II, Симья, М., 1886, 94.

⁷³ იქვე, 49.

⁷⁴ ითონიშვილი ვ., ცენტრალური კავკასიის მთიელების საოჯახო ყოფა, I, ნახებისა და ოსების საოჯახო ყოფა, თბ., 1969, 84.

⁷⁵ იქვე.

მოეჭრა და გაეგდო“.⁷⁶ ადილელების შემთხვევაში კი, „სასჯელი მრუში ცოლისთვის დამოკიდებული იყო ქმარზე, რომელსაც შეეძლო, ის მოეკლა ან დაესახიჩრებინა, ან შეერცხვინა (ყურის ან თმების მოჭრით) და ამგვარად დაებრუნებინა მშობლებისათვის“.⁷⁷

გამოდის, რომ ქართული ჩვეულებითი სამართლის მიხედვით, ქმარს მრუში ცოლის მოკვლის უფლება არ უნდა ჰქონოდა. მას შეეძლო, დაესაჯა იგი – დაესახიჩრებინა და გაეგდო კიდეც, მაგრამ ქალს, ამ „საპატიო“ მიზეზითაც კი, დაუსჯელად ვერ მოკლავდა.

მაშასადამე, ძველი ქართული სამართალი ცალკე ყურადღებას უთმობს მრუში ცოლის მკვლელობის საკითხს. ვახტანგ VI-ის სამართლის ნიგნი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებად მიიჩნევს „ბოზობაზე“ ცოლის „დახელებას“. გასათვალისწინებელია, რომ კანონი ქმრის მიერ ცოლი დანაშაულზე წასწრების დროს მკვლელობის ჩადენას გულისხმობს და არა მრუში ცოლის მოკვლას, ზოგადად. თავის მხრივ, სომხური სამართალი და დავით ბატონიშვილის სამართალი ქმარს მოღალატე ცოლის მკვლელობას უკრძალავს და მას ასეთი ქმედებისთვის პასუხისმგებლობას აკისრებს. რაც შეეხება ჩვეულებით სამართალს, მსგავსად პოზიტიური სამართლის ნორმებისა, მრუში ცოლის მკვლელობა აქაც დანაშაულია. ქმარს შეუძლია, დასაჯოს ქალი, დაასახიჩროს და გააგდოს, მაგრამ ვერ მოკლავს მას.

2.3. უდანაშაულო ცოლის მკვლელობა

ვახტანგ VI-ის სამართლის ნიგნის 62-ე მუხლის მიხედვით, უდანაშაულო ცოლის მკვლელობა მკაცრად ისჯებოდა. სახელდობრ, ქმარს სისხლი უნდა გადაეხადა მოკლული ცოლის ოჯახისთვის და დამატებით მიეღო შემდეგი სასჯელი: „საკანონოსი კათალიკოსმა იცის“.⁷⁸ ამასთან, გაურკვეველობის შემთხვევაში, ქმარს ევალებოდა, თავი „ფიცით, მდულარით ან შანთით“ გამართლებინა. გარდა ამ დანაშაულისა, თავის მართლების ასეთი ფორმა გათვალისწინებული იყო მხოლოდ მეფის ღალატის, დიდებულის მკვლელობის ან ეკლესიის ძარცვაში ეჭვმიტანილი პირების გამოსავლენად.⁷⁹ ამასთან, ცნობილია, რომ დათქმა „საკანონოსი კათალიკოსმა იცის“, ნიშნავდა ასეთი საქმის საეკლესიო სასამართლოსთვის გადაცემას. ვახტანგ VI-ის სამართლის ნიგნის კვალიფიციური შემადგენლობები, მათ შორის ოჯახის წევრთა მკვლელობის საქმეები, სამეფო და საკათალიკოსო სასამართლოს განსჯადი იყო და, ზოგ შემთხვევაში, უმაღლეს სასჯელს და სიკვდილით დასჯასაც ითვალისწინებდა.⁸⁰ ალ. ვაჩიშვილი გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ დათქმა „თქვენ იცით“ ან „ჩვენ ვიცით“, ერთი მხრივ, გადასცემს საქმეს სხვა არაორდინარულ სასამართლოს და, ამასთან, იმდენად განუსაზღვრელია, რომ შესაძლოა, სწორედ სიკვდილით დასჯას გულისხმობდეს.⁸¹ დანამდვილებით იმისი თქმა, რომ უდანაშაულო ცოლის მკვლელობა ინვევდა სიკვდილით დასჯას, რთულია, რადგან მუხლის შემადგენლობა პირდაპირ არ აზუსტებს სასჯელს. დანაშაული ითვალისწინებს სისხლს რიგის მიხედვით, მაგრამ, რადგან

⁷⁶ ითონიშვილი ვ., ცენტრალური კავკასიის მთიელების საოჯახო ყოფა, I, ნახებისა და ოსების საოჯახო ყოფა, თბ., 1969, 85.

⁷⁷ ოკუჯავა კ., XIX საუკუნის ეთნოგრაფიული ცნობები შავი ზღვისპირა ადილების შესახებ, თბ., 2003, 31.

⁷⁸ სამართალი ვახტანგ მეექვსისა, ტექსტი დაადგინა და საძიებელი დაურთო ი. დოლიძემ, თბ., 1981, 201.

⁷⁹ ნადარეიშვილი გ., ძველი ქართული საოჯახო სამართალი, თბ., 1974, 49.

⁸⁰ ვაჩიშვილი ალ., ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან, I, თბ., 1986, 105.

⁸¹ იქვე,

საქმე საეკლესიო სასამართლოს გადაეცემოდა, გამორიცხული არაა, მსგავსად ქმრის ან ძმის მკვლელობისა, აქაც ვივარაუდოთ, რომ კანონმდებელი უმაღლეს სასჯელს გულისხმობს, სულ მცირე, უშვებს ასეთ შესაძლებლობას.

ზემოთ განხილული იყო ჩვეულებითი სამართლის ნორმები მრუში ცოლის მკვლელობის თაობაზე და ითქვა, რომ ქართული ჩვეულებითი რჯული ქმარს ამის უფლებას არ აძლევდა. შესაბამისად, მით უმეტეს, გამორიცხული იყო ქმრის მიერ უბრალო ანუ უდანაშაულო ცოლის მკვლელობის დაშვება.

სიახლე არ არის ის ფაქტი, რომ ჩვეულებით სამართალში ახლო ნათესავის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის წინააღმდეგ მიმართული რიგი დანაშაულებისა კერძო სამართალდარღვევად განიხილება.⁸² შესაბამისად, ასეთი დანაშაული პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ან შემამსუბუქებელი გარემოებაა.⁸³ საერთო წესის მიხედვით, გვარის შიგნით სისხლს არ იღებდნენ, ხოლო ოჯახის წევრის მკვლელობის შემთხვევაში, მხოლოდ მორალური გაკიცხვით შემოიფარგლებოდნენ.⁸⁴ თუმცა სისხლის გადასახადისგან გათავისუფლება, ცხადია, არ ნიშნავს ასეთი ქმედების დაშვებას, ნახალისებას ან/და ქმრის უფლების განხორციელებას. ის გარემოება, რომ უმეტესად საქართველოში ოჯახის წევრის მკვლელს სისხლს არ ახდევინებენ, განპირობებული იყო ეკონომიკური ფაქტორით. გვარის შიგნით სისხლის აღებას აზრი არ ჰქონდა, რადგან ასეთ შემთხვევაში ოჯახი ორმაგად ზარალდებოდა. ამას თავის დროზე ყურადღება მიაქცია *მ. კოვალევსკიმ* და ეს გარემოება დანაშაულის საჯარო საწყისის არარსებობით ახსნა.⁸⁵ თუმცა საქართველოს ზოგიერთ რეგიონში ცოლის მკვლელობა, ისე როგორც ოჯახის სხვა წევრის მკვლელობა, სისხლის გადასახადს ითვალისწინებდა, მაგრამ ამის პარალელურად იყო რეგიონებიც, სადაც ასეთი გადასახადი დაწესებული არ ყოფილა. მაგალითად, ხევსურეთში ცოლის მკვლელობისთვის სისხლი არ იყო გათვალისწინებული და დაწესებული იყო მცირე გადასახადი: „ქმარმა რომ ცოლი მოკლას ან მამამ შვილი, „დედეულებს“ ხუთი ძროხა უნდა მისცეს.“⁸⁶ მაშინ, როდესაც მამის ან ძმის მკვლელობისთვის ხევსურული სჯული სისხლს ითვალისწინებდა. მაგალითად, მამის მკვლელობის შემთხვევაში მეორე შვილს შეეძლო მკვლელი ძმისთვის ნახევარი სისხლი გადაეხდევინებინა,⁸⁷ ხოლო ძმის მკვლელობის დროს, მოკლული ძმის შვილიშვილმა თავისი სხლი მოითხოვა და მიიღო კიდევ.⁸⁸ ქმარს არ ჰქონდა ცოლის მოკვლის უფლება სვანეთშიც.⁸⁹ თუმცა განსხვავებით ხევსურეთისაგან, აქ ცოლის მკვლელობა „ჩვეულებრივ სისხლის აღებას იწვევდა“.⁹⁰ გამოდის, რომ ქართული ჩვეულებითი სამართალი ქმრის მიერ ცოლის მკვლელობას კრძალავდა და დამნაშავეს შესაბამისად სჯიდა.

ძველი ქართული სამართალი ითვალისწინებდა ცოლის მკვლელობის შემადგენლობას და ოჯახის სხვა წევრების მსგავსად, მის სიცოცხლესაც იცავდა. *ვახტანგ VI*-ის სამართლის ნიგ-

⁸² *დავითაშვილი გ.*, დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2011, 212.

⁸³ იქვე, 220.

⁸⁴ ამ საკითხთან დაკავშირებით იხ. *დავითაშვილი გ.*, დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2011, 214; ქართული ჩვეულებითი სამართალი, მ. კეკელიას რედაქტორობით, III, თბ., 1991, 75.

⁸⁵ *Ковалевский М.*, Первобытное право, II, Симья, М., 1886, 34.

⁸⁶ *მაკალათია ს.*, ხევსურეთი, ტფ., 1935, 88.

⁸⁷ *ოჩიაური ალ.*, პირადი არქივი, ხევსურული რჯული, ხელნაწერი, რვეული 2, 13, 1945; იხ., ნაშრომიდან: *დავითაშვილი გ.*, დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2011, 213.

⁸⁸ *ბაღიაური ნ.*, სწორფრობა ხევსურეთში, თბ., 1991, 80.

⁸⁹ *ნიჭარაძე ბ.*, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული წერილები, თბ., 1962, 111.

⁹⁰ *დავითაშვილი გ.*, დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2011, 216.

ნი ცალკე მუხლს უთმობს ცოლის მკვლელობას და ქმარს სისხლის გადახდით და საკანონოთი ემუქრება. ქართული ჩვეულებითი სამართალიც, მსგავსად პოზიტიურისა, ქმარს არ აძლევს ცოლის მოკვლის უფლებას და მსგავს შემთხვევას დანაშაულად მიიჩნევს.

3. ქმრის მკვლელობა

3.1 ძველი ქართული სამართლის ნორმები ქმრის მკვლელობის შესახებ

ვახტანგ VI-ის სამართლის მიხედვით, მძიმე დანაშაულთა კატეგორიას მიეკუთვნებოდა და ასევე, სავარაუდოდ, სიკვდილით ისჯებოდა ქმრის მკვლელობისათვის. ძველის 65-ე მუხლი ქმრის მკვლელობის შემადგენლობაა, სუბიექტი ცოლია, ობიექტი – ქმრის სიცოცხლე, დანაშაულის ხერხი შეიძლება იყოს ქმრის მოკვლა წამლით ან სხვა საშუალებით. რაც შეეხება განსჯადობას, კანონმდებელი მას ასე განსაზღვრავს: „თუ ისეთი რამ ექნას რომ ემართლებოდეს, თქვენი იცით. და თუ უბრალოდ მოკლა, ეგეც თქვენ იცით. ღმერთმან ნუ ქნას, და თუ ჩვენს ჟამში მოხდა, ჩვენ ვიცით.“⁹¹ მაშასადამე, თუ დანაშაული ჩადენილი იქნებოდა „ჩვენ ჟამში“, ანუ კანონმდებელი მეფის პერიოდში, მაშინ საქმეს, სავარაუდოდ, სამეფო სასამართლო განიხილავდა, ხოლო შემდგომ – მსგავსად სხვა ოჯახის წევრის მკვლელობისა, საეკლესიო სასამართლოს განსჯადი გახდებოდა. ამასთან, ამ უკანასკნელს ევალებოდა დანაშაულის მოტივის გამორკვევა და ბრალეულობის საკითხის დადგენაც – „ასეთი რამ ქნას, რომ ემართლებოდეს, თქვენ იცით“. რთული სათქმელია, რა შეიძლებოდა ყოფილიყო ცოლისთვის ასეთი ქმედების პატიების ან შემსუბუქების საფუძველი. შესაძლოა, მხოლოდ ვარაუდი, რომ, თუ ცოლი ქმარს ამ უკანასკნელის ბრალეული ქმედების გამო მოკლავდა, სასამართლოს შეეძლო, გაეთვალისწინებინა ეს გარემოება. ქმრის ბრალეული ქმედება კი შეიძლება ყოფილიყო შემთხვევა, როდესაც ქმარი მას ტანჯავდა, ცუდად ეპყრობოდა ან შეურაცხყოფას აყენებდა. ამის თქმის საშუალებას გვაძლევს თავად ძველში არსებული ნორმა, რომელიც კრძალავს ქმრის მიერ ცოლის მიმართ ფიზიკურ ძალადობას და ამით იცავს ცოლის ჯანმრთელობას, პატივს და ღირსებას (64-ე მუხლი).

ქმრის სიცოცხლის უფლებას სომხური სამართლის 169-ე მუხლის მეორე ნაწილიც იცავს, რომლის მიხედვითაც: „თუ დედაკაცმან თავისი ქმარი მოკლას სასუკიდუნე წამლითა ანუ სხუათ რითაც საქმით, იმრიგად სამართლით აქაც გარდაახდევინონ და საიქიოსაც გარდახდეს.“⁹²

აქაც, მსგავსად ვახტანგ ბატონიშვილის სამართლისა, დანაშაულის ჩადენის ხერხად წამლით ან სხვა საშუალებით ქმრის მკვლელობა დასახელებული. ამასთან, განსხვავებით ცოლის მკვლელობისაგან (169-ე მუხლის პირველი ნაწილი), კანონმდებელი ქმრის მკვლელ დედაკაცს გათვალისწინებულ სასჯელს საიქიოშიც ახდევინებს.

მაშასადამე, ქართული პოზიტიური სამართალი ქმრის მკვლელობას დანაშაულად მიიჩნევს და სჯის ქმრის მკვლელ ქალს. კერძოდ, მკვლელობის ამ სახეს იცნობს ვახტანგ ბატონიშვილის სამართალი და სომხური სამართალი. ეს უკანასკნელი ცოლს სასჯელს საიქიოშიც ახდევინებს. ვახტანგ ბატონიშვილის სამართლის მიხედვით, ასეთი დანაშაულისათვის, მსგავსად სხვა ოჯახის წევრების მკვლელობის შემადგენლობებისა, სასჯელის სახე პირდაპირ მოცემული

⁹¹ სამართალი ვახტანგ მეექვსისა, ტექსტი დაადგინა და საძიებელი დაურთო ი. დოლიძემ, თბ., 1981, 202.

⁹² ქართული სამართლის ძეგლები, I, ვახტანგ VI-ის სამართლის კრებული, ტექსტები გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, თბ., 1963, 286.

არ არის, მაგრამ ივარაუდება, რომ მსგავსი დანაშაულისათვის შესაძლოა, სიკვდილით დასჯა ყოფილიყო გათვალისწინებული.

3.2 ქმრის მკვლელობის ერთი საქმის შესახებ

საკითხავია, როგორი იყო მეუღლის მკვლელობის შესახებ სასამართლო პრაქტიკა ძველად, რამდენად გამოიყენებოდა ზემოთ დასახელებული ნორმები ცხოვრებაში. ამ ჭრილში სამეცნიერო ლიტერატურაში ერთი მეტად საინტერესო ცნობა მოიპოვება. სახელდობრ, ნ. ხიზანაშვილი (ურბნელი) აღწერს XIX საუკუნეში მომხდარი გახმაურებული საქმის შესახებ, რომელსაც საზოგადოებაში დიდი აზრთა სხვადასხვაობა გამოუწვევია და მაშინდელი პრესის ყურადღებაც დაუქმდა.⁹³ საქმე შეეხებოდა ცოლის, პუპი ტულუშის, მიერ ქმრის, დათიკა ტულუშის, შეკვეთით მკვლელობის ფაქტს.⁹⁴ საქმის ვითარება ასეთი იყო: გურიაში მცხოვრებ პუპი ტულუშს გაუჩენია საყვარელი და მასთან ერთად ლეჩხუმში გაქცეულა. ქალის ეს საქციელი დიდი გაკიცხვის საგანი გამხდარა, მაგრამ ამით დათიკა ტულუშის უბედობა არ დასრულებულა, მისი გვამი შობის წინა ღამეს ტყეში უპოვიათ დასაბინრებული. საბოლოოდ, დადგინდა, რომ მის ცოლს შეკვეთით მოუკლავს ქმარი – „პუპის სხვებისთვის მოეკვლევიანებინა ქმარი“ – ამბობს ხიზანაშვილი.⁹⁵

ინფორმაცია ამ საქმის შესახებ გაზეთ „ივერიაში“ 1895 წლის 8 აპრილის იბეჭდება. სტატიის ავტორი ხალხის მიერ ინიცირებულ და გამომძიებლის მიერ მხარდაჭერილ „სამხედრო სასამართლოს“ მოთხოვნის იდეას აკრიტიკებს და მკვლელობას „ჩვეულებრივ მკვლელობად“ იხსენიებს, გამომძიებლის მეცადინეობას კი უპასუხისმგებლობად აფასებს: „თუ დღეს, ჩვეულებრივ, მკვლელობისათვის ხალხი სამხედრო წესს თხოულობს და ადმინისტრაციას და სასამართლო წარმომადგენელნი ამას უწონებენ, ხვალ რომ ხალხმა რომელიმე შემთხვევის გამო ლინჩის წესს მიჰმართოს, ვინ არის დამნაშავე“.⁹⁶ მომდევნო წლის 1 მარტის ნომერში კორესპონდენტი კვლავ ეხმიანება ამ საკითხს და მკითხველს საქმის შედეგებს აცნობს: პუპი და მისი თანამზრახველები დაიჭირეს, საქმე ქუთაისის ოლქის სასამართლომ განიხილა: „სასამართლოს, როგორც თვითონ გამოტყვიან დამნაშავენი, ას. ბოლქვაძე და ბეს. იმნაძე მკვლელებად უცვნიან და გაუთავისუფლებია ჯორბენაძე, რომელზეც უთქვამთ დამნაშავეთ, მკვლელობაში ეგ არ ერიაო. ხოლო ბრალდებულისათვის ყოველგვარი უფლების ჩამორთმევის შემდეგ მადნებში მუშაობა გადაუწყვეტია. პუპი ტულუშისათვის 15 წლით, სილოვან ბარამიძისათვის 20 წლით, ხოლო ასლან ბოლქვაძისა და ბესარიონ იმნაძისათვის ათი წლით. 27 თებერვალს ტფილისის სამოსამართლო პალატამ განიხილა ეს საქმე და ქუთაისის ოლქის სასამართლო განაჩენი დაამტკიცა.“⁹⁷

თავისთავად მოცემული საქმე ძალიან საინტერესოა, ის XIX საუკუნის ოჯახში ძალადობის, კერძოდ ცოლის მიერ ქმრის მკვლელობის, პრაქტიკის შესახებ ინფორმაციას გვანვდის, საიდანაც დგინდება, რომ ამ დროს მოქმედი სისხლის სამართლის კანონის მიხედვით, შეკვეთით ქმრის მკვლელობისათვის სასამართლო ბრალდებულს მადნებში მუშაობას უფარდებდა. ამ პე-

⁹³ ხიზანაშვილი ნ., რჩეული იურიდიული ნაწერები, თბ., 1982, 527-533.

⁹⁴ იქვე.

⁹⁵ იქვე, 527.

⁹⁶ ლალი, გაზ., „ივერია“, 72, 1895, 8 აპრილი, შაბათი, 1-2. <http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/60833/1/Iveria_1895_N72.pdf> [28 მაისი, 2015].

⁹⁷ გაზ., „ივერია“, 48, 1896, 1 მარტი, პარასკევი, 2. <http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/66569/1/Iveria_1896_N48.pdf> [28 მაისი, 2015].

რიოდში ვახტანგ VI-ის კოდექსი უკვე გაუქმებულია და მოქმედებს რუსეთის იმპერიის კანონმდებლობა. შესაბამისად, ცოლის/ქმრის მკვლელობისადმი ძველი ქართული სამართლის დამოკიდებულების დასადგენად ეს ცნობა არ გამოდგება, თუმცა მეტად საყურადღებოა ამ საქმის თაობაზე ნ. ურბნელის სტატია, სადაც ავტორი დანაშაულს ძველი ქართული სამართლის მიხედვით განიხილავს.⁹⁸ ავტორის თქმით, მხოლოდ ძველი ქართული სისხლის სამართლის გააზრებით შეიძლება გაირკვეს ის დიდი მღელვარება, რაც ამ დანაშაულმა მაშინდელ საზოგადოებაში გამოიწვია: „თუ ლანჩუთის საზოგადოება თხოულობდა, რომ დათიკა ტულუმის მკვლელები სარჩობელაზედ უნდა ჩამოჰკიდოთ, ამის გავლენა ძველი სამართლის გავლენაა, ხალხს ალბათ ჯერაც არ დავინწყებია, რომ პუპის დანაშაული მეტად რთული და მძიმეა“.⁹⁹ ნ. ურბნელი პუპის არა მხოლოდ ქმრის მკვლელობაში, არამედ ძველ ქართულ სამართალში აკრძალული დანაშაულის, მრუშობის ჩადენაშიდაც ედავება – „პუპის წაგვრა და მრუშება ცალკე დანაშაულს შეადგენდა. თავისთავად წავიდა ეს დიაცი, თუ სოლოვან ბარამიძემ წაიყვანა, სულ ერთია, ორივე შემთხვევაში ქმარს განზილება მიაყენეს“.¹⁰⁰ ქალმა ჯერ დააგდო და გაანზილა ქმარი და შემდეგ „თავის ბოროტება ქმრის მოკვლით დააბოლოვა“.¹⁰¹ ნ. ურბნელის თქმით, ძველ საქართველოში ქმრის მკვლელობის ჩადენა წარმოუდგენელი იყო – „ძნელად თქმულა და გაგონილა“.¹⁰² სწორედ ამიტომ ვახტანგ VI-ის სამართალი კი ითვისისწინებდა ასეთ შემადგენლობას, მაგრამ მისი სიმძიმის გათვალისწინებით დანაშაულს სასჯელს არ უჩენდა და საქმეს განსასჯელად მეფეს და კათალიკოსს გადასცემდა.¹⁰³ პუპის შემთხვევაში ეს დანაშაული მოტივითაც დამძიმებული იყო, ამიტომ ხალხის მოთხოვნა, ჩამოეხრჩოთ დამნაშავენი, ავტორს გასაგებად მიაჩნია. მართალია, ქართული სამართალი, სომხურისგან განსხვავებით, ქალს გარკვეულ სტატუსს აძლევდა, მაგრამ „ქართველი ქალიც ქმრის მონა და მოსამსახურე იყო და ძველად ასეთ არსებას რომ ქმარი მოეკლა, დასწავდნენ, ჩაჰქოლავდნენ ხოლმე“.¹⁰⁴ მაშასადამე, ნ. ურბნელის ცნობით, ძველად საქართველოში ქმრის მკვლელობისთვის შესაძლოა, ცოლი ჩაექოლათ ან დაენავათ. მართალია, ძველი ქართული სამართლის ძეგლები მსგავს სასჯელებს პირდაპირ არ ითვისისწინებებს, მაგრამ, რადგან ქმრის მკვლელობისთვის სასჯელი განუხაზღვრელია, დანაშაული კი მეტად მძიმე, გამორიცხული არაა, რომ დამნაშავეს სიკვდილით დასჯით გასწორებოდნენ და, მასთან, ჩაქოლვით ან დანვითაც. ცხადია, ნ. ურბნელისთვის ცნობილი უნდა ყოფილიყო ძველ საქართველოში გაბატონებული პრაქტიკა და ჩვეულება და, სავარაუდოდ, სწორედ ამ ცოდნას ეყრდნობა მისი ზემოთ დასახელებული მოსაზრებაც.

⁹⁸ ურბნელი, სისხლის სამართლის მემატრიანედან, ქმრის მოკვლა, გაზ., „ივერია“, №50, 1896, 3 მარტი, კვირა, 1-3; < http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/66571/1/Iveria_1896_N50.pdf > [28 მაისი, 2015]. აგრეთვე იხ. ბიზანაშვილი ნ., რჩეული იურიდიული ნაწერები, თბ., 1982, 527-533.

⁹⁹ ბიზანაშვილი ნ., რჩეული იურიდიული ნაწერები, თბ., 1982, 528.

¹⁰⁰ ბიზანაშვილი ნ., რჩეული იურიდიული ნაწერები, თბ., 1982, 530.

¹⁰¹ იქვე, 532.

¹⁰² იქვე.

¹⁰³ იქვე.

¹⁰⁴ იქვე.

4. დასკვნა

ძველი ქართული სამართალი იცნობს ცოლისა და ქმრის მკვლელობის ამკრძალავ ნორმებს. ქართული პოზიტიური სამართალი ცალკე გამოყოფს მრუში ცოლის მკვლელობის საკითხს. ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებად მიიჩნევს „ბოზობაზე“ ცოლის „დახელებას“. ამასთან, გასათვალისწინებელია, რომ კანონი ქმრის მიერ ცოლის დანაშაულზე წასწრების დროს მკვლელობის ჩადენას გულისხმობს და არა მრუში ცოლის მოკვლას, ზოგადად. თავის მხრივ, სომხური სამართალი და დავით ბატონიშვილის სამართალი ქმარს მოლაღატე ცოლის მკვლელობას უკრძალავს და მას ასეთი ქმედებისთვის პასუხისმგებლობას აკისრებს. რაც შეეხება ჩვეულებით სამართალს, მსგავსად პოზიტიური სამართლის ნორმებისა, მრუში ცოლის მკვლელობა აქაც დანაშაულია. ქმარს შეუძლია, დასაჯოს ქალი, დაასახიჩროს და გააგდოს, მაგრამ მას ვერ მოკლავს.

ძველი ქართული სამართალი ითვალისწინებს ცოლის მკვლელობის ზოგად შემადგენლობასაც. სახელდობრ, ქართული სამართალი უდანაშაულო, უბრალო ცოლის მკვლელობას კრძალავს. ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნი ცალკე მუხლს უთმობს ასეთი სახის მკვლელობას და ქმარს სისხლის გადახდით და საკანონოთი ემუქრება. ქართული ჩვეულებითი სამართალიც, მსგავსად პოზიტიურისა, ქმარს არ აძლევს ცოლის მოკვლის უფლებას და ასეთ ქმედებას დანაშაულად მიიჩნევს.

გარდა პირდაპირი წყაროებისა, ცოლის მკვლელობის შესახებ გარკვეულ ინფორმაციას ვიგებთ პირველი ქართული წერილობითი ძეგლის, „შუშანიკის წამების“, მიხედვითაც. ნაწარმოები უნიკალურ ინფორმაციას გვანვდის მაშინდელი საოჯახო ყოფის შესახებ. თხზულების ტექსტისა და V საუკუნის სხვა ისტორიული დოკუმენტების ანალიზით ირკვევა, რომ ამ პერიოდში ოჯახში ძალადობის მარეგულირებელი ნორმები საქართველოში არ არსებობდა.

რაც შეეხება ქმრის მკვლელობას, ძველი ქართული სამართალი ასეთ მკვლელობას დანაშაულად მიიჩნევს და მკაცრად სჯის ქმრის მკვლელ ქალს. კერძოდ, მკვლელობის ამ სახეს იცნობს ვახტანგ VI-ის სამართალი და სომხური სამართალი. ეს უკანასკნელი ცოლს სასჯელს საიქიოშიც ახდევინებს. ვახტანგ ბატონიშვილის სამართლის მიხედვით, ასეთი დანაშაულისათვის, მსგავსად სხვა ოჯახის წევრების მკვლელობის შემადგენლობებისა, სასჯელის სახე პირდაპირ მოცემული არ არის, მაგრამ ივარაუდება, რომ მსგავსი დანაშაულისათვის შესაძლოა, სიკვდილით დასჯა იყოს გათვალისწინებული.